

JARKKO S. TUUSVUORI

Salat julki, professori Cunha

”Nyt on käyty selvästi demokratian kimppuun. [...] Perustuslaki suojaa syrjinnältä ja takaa omantunnon- sekä yhdistymisvapauden. Paraikaa hyökätään päin luovuttamattomia oikeuksia, eikä kukaan nouse vastustamaan tätä skandaalimaista perustuslain rikkomista.”¹

Sanat lurahtavat yllättävästä suusta. Äänessä on talousvaikuttaja António Neto da Silva, joka puhuu Portugalia kuohuttaneen Mozart-ryhmän perustajana. Yhdistys ei ole soitoseura vaan vapaamuurarilooši, jonka jäsenistö vilisee maan mahtavimpia teollisuuden ja politiikan nimiä. Jouluna paljastui, että kerhon kokouksissa käy myös turvallisuusviranomaisia.

Yksi oletettu jäsen, keskustaoikeistolaisen päähallituspuolueen PSD:n eduskuntaryhmän johtaja Luís Montenegro, selitteli paksusti: ”Minulla ei ole mitään erityisintressiä, joka voisi haitata ensisijaista ja ainutlaatuista omistautumistani yleiselle pyyteelle ja kansalliselle edulle.”² Hän kuitenkin myönsi osallistuneensa salavihkaa veljien kera käytyyn ”rakentavaan ja vakavaan pohdintaan yhteiskunnallisista kysymyksistä ja arvoista”. Asiassa asiaankuuluvinta eli *relevanttissimoo* oli tämä: ”Mikään, ankarasti mikään ei ole vaikuttanut poliittisiin päätöksiini.”³

Yliampuvat, oireellisesti muotoillut vakuuttelut ovat kehnoin tapa rauhoitella vedätykseen kyllästyneitä portugalilaisia. José Sócrates, kahta edellistä hallitusta 2005–2011 luotsannut keskustavasemmistolaisen PS:n ex-johtaja, näyttäytyy viime vuosina esiin tulleiden todisteiden valossa varsinaisena hämäherrana. Jahka hän oli ostanut it-

Valokuva: Professorin kotiaibumista

”Skandaali- uutisoinnilla myydään mediatuotteita.”

selleen korkeakoulututkinnon, hän osoittautui ehtiväiseksi veronkierto-, lahjonta- ja rahanpesupiireissä⁴. Pari vuotta sitten Sócrates yhdistettiin myös nimellä Face Oculta eli Piilonaama kutsuttuun poliitikkoja ja bisnesmiehiä lähentäneeseen korruptioverkostoon⁵. Hävittyään eduskuntavaalit alkukesästä 2011 Sócrates luopui puheenjohtajuudesta ja sanoi lähtevänsä poikansa kanssa Pariisiin opiskelemaan filosofiaa⁶. Sen jälkeen PS on opetellut oppositiopoliitikkaa laatimalla esimerkiksi kaikkien puolueiden ja asiantuntijoiden moitinnan lakialoitteen korruption suitsemisesta⁷.

Hyvin ei ole mennyt edeltäjiläkään hallitusvastuussa. Nykyisen EU-kipparin José Manuel Barroson 2004–2005 johtaman kabinetin yksi konservatiivi- ja kaksi kristillisdemokraattista ministeriä olivat parlamenttivaalien edellä valtuuttaneet toimekkaan Portucal-firman rakentamaan turistikeskusta Lisabonin lähelle Benaventeen. Sen tieltä kaadettiin muutama tuhat muillekin kuin risupartaisimmille lusitanialaisille rakasta korkkitammaa. Kuten poliisitutkinta sittemmin osoitti, metsuri- ja muurarihommia siivitti yritysmaailman, pankkisektorin, virkamiesten ja poliitikkojen salamyhkäinen ja kaikille osapuolille tuottoisa sopupeli.⁸ Yhden härskiysennätyksen teki kuitenkin Sócrates hahmottelemalla Portugalin valtion yhä enemmistöomistaman uutistoimiston Lusan

johdon kanssa sopivaa tapaa tiedottaa hallitukseen kohdistuvista tutkimuksista⁹.

Päivänvaloa kestävämmät yhteydet vallasväen kesken ovat järkyttäneet ja puuduttaneet kansalaisia. Rituaaleissa luurailu tuntuu olevan portugalilaisen vaikuttajan lempiharrastus, olipa taskussa miltei mikä puoluekirja tahansa. Räikeimpänä, jo koomisiin ulottuvuuksiin karkaavana tapauksena uutisoitiin hiljattain, että Sócratesin toisen hallituksen oikeusministeri, kommunistista PS-mieheksi sukeutunut José Magalhães oli sisustuttanut neuvotteluhuoneen vapaamuuraritemppeleiksi 7 500 veronmaksajaeurolla¹⁰.

Joku muistaa *maçonien* olleen varsinkin katolisissa maissa jonkinlaisia vapaussankareita, liberaalien ajatusten esitaistelijoita¹¹. Kun haastattelijat kysyvät looši-isäntä Neto da Silvalta, eivätkö moiset salaseurat ole kansanvaltaisessa maassa nykyajalle vieraita anakronistisia kummajaisia, PSD:n riveissä poliittikonakin vaikuttanut mies vetoaa salaisia [*secretas*] vaan yksityisyyttä vaalivia [*discretas*].”

Ei voi moittia lymyilyn puolustajan retorisia taitoja kaikkien katseiden keskipisteessä. Jos Neto da Silvaa on uskomisen, ei-julkinen vehkeily on jaloa. Siitä älähtäminen sen sijaan loukkaa kansanvaltaa, perusoikeuksia ja yksityisyyttä.

Professori Cunhaa kuulemassa

Onko portugalilaisen lehdistön raportointi Mozart-menoista ollut sitten sitä oikeaa demokratian juhlaa? Coimbran yliopiston viestinnän professori Isabel Maria Ribeiro Ferin Cunha julkaisi 2008 tiiviin perusesityksen *Jornalismo e Democracia*. Kysytään häneltä.

”Julkisuudessa puidaan aika ajoin vapaamuurariasioida, koska demokraattisissa instituutioissa on yhtä niukasti läpinäkyvyyttä kuin hallituspoliittisissa asetelmissa on valinnanvaraa. Pakonomaisissa paljastuksissa yritetään osin salaliittojen kaltaisilla suhteilla selittää tiettyjä poliittisia ja taloudellisia päätöksiä, joiden kansalaiset ja journalistit tai kilpailevat tiedotusvälineet näkevät myötäilevän vallanpitäjien erityisintressejä. Koska Portugalissa ei tunneta virallista lobbamista, vapaamuurarius ajaa asian, joskin salaisesti. Skandaaliuutisoinnista on kolmenlaista etua. Tunnistetaan lobbaus ja keskenään neuvoa pitäneiden lomittaiset edut. Voidaan ehkäistä tai arvostella ja tuomita korruptiotapauksia. Luodaan synergiaa mediatuotteiden myyntiin aina uutisista sanomalehtiin, television ajan-kohtaisohjelmiin ja niin edelleen.”

Vastaus on viittä vaille kyyninen. Se muistetaan, että sanomalehti *Publicon* vaikuttimia epäiltiin, kun siinä puitiin Sócratesin siimes-

puuhia. Olihan toimitteen julkaisija ja maan suurin yksityinen yritys, monialakonserni Sonae, epäonnistunut hankkeessaan vallata kansallisesta puhelinyhtiöstä maansa soneraksi kehkeytynyt Portugal Telecom. Yhtä lailla Mozart-porukan repostelussa on nähty kaupallista SIC-televisiokanavaa ja viikkolehti *Expresso*a kustantavan Impresa-talon kampanja vaikutusvaltaista ja muuraripeuhauksiin mielistynyttä sijoitusyhtiötä Ongoingia vastaan. Silti Cunhan näkemys saattaa tuntua synkältä hyvätasoisten lehtien sekä energisten radio- ja televisiodebattiohjelmien maassa. Professori sen kuin lisää löylyä:

”Tiedotusvälineet suurelta osin Euroopassa ja eritoten Portugalissa ovat itse vaikuttaneet vahvasti nykytilanteeseen. Ne ovat vältäneet painokkaita keskusteluja ja suosineet pinnallisia aiheita. Lehdistön esittämä kritiikki kumpuaa systeemin sisältä. Se tapaa edustaa yhden osapuolen pyyteitä, ei kollektiivista etua.”

Vapaamuurarilaitoksen Cunha sanoo muuttuneen. Uusmuotoiset loosit ovat tavoitteiltaan suorasukais-äkkivääriä (*imediatistas*). Ja ne saattavat toimia valtion sisärakenteissa. Mutta julkinen keskustelu muura-
reista on kahta kouraisevampaa, jos ja kun kähmintöjen lisäksi täytyy epäillä loppuun saakka myös niiden selostamisen vaikuttimia ja vaikutuksia. Vaan minkäs teet, juuri sitä taitaa olla kriittinen ajattelu, jonka

”puute johtuu viestintäolosuhteista. Sopii kysyä, ketkä pitävät valtaa tiedotusyrityksissä jos jonkinlaisine puoluekytkentöineen. Yhtä paljon on vikaa portugalilaisten kyvyssä järjestäytyä ja esittää vaihtoehtoja. Toiselta puolen kommentaattoreita

on liiankin kanssa: aina samoja tyypejä samoin pyytein. Ensisijaiseen uutisaineistoon ei useinkaan päästä käsiksi, kun väyliä tukkivat suuriin taloudellisiin ryhmittymiin limittyvät uutis- ja tiedotusalan toimijat. Omasta näkökulmastani katsottuna julkinen tila kaventuu: käynnissä on yleinen kansalaisten liikekannalta-pano.”

Yhteisen piiri

’Julkista tilaa’ ei Portugalissa ajatella pelkästään Habermasin merkeissä¹². Esimerkiksi Porton yliopiston filosofianprofessori Paula Cristina Pereira ammentaa Platonin, Aristoteleen ja Augustinuksen lisäksi eksistentiaali-eksperteilä Buberilta, Heideggerilta ja Mounierilta, kun hän jäsentelee julkista, poliittista ja fyysistä sfääriä. Pereira pohtii ”yhteisyyden rakentumista” aikana, jolloin ”suhdetta paikkaan” ei noin vain synny. Yhtäältä julkista tilaa jäytää kokemus jaettuutta tuottamattomasta ”ei-seudusta”, joka avautuu kaikkialla eikä missään. Toisaalta sen puutetta lientää lupaus ”kansallisen kentän” osittaisesta korvautumisesta ”maapallonlaajuisella julkisella torilla”.¹³

Cunha taas sanoo mieltävänsä julkisen tilan ennen kaikkea Habermasin ja Woltonin avulla. Sitäkin yllättävämpää on hänen lohduton näkemyksensä sen nykyjamasta, sillä ainakin Wolton jaksaa uskoa viestinnän lupaukseen korjata eturistiriitojen muokkaamaa tai intressitaitelun vinouttamaa tietoa maailmasta. Mutta teoreetikoksi ryhtyessään Cunhakin täsmentää pökkana, että hän käsittää julkisen tilan ”mielipiteenmuodostuksen ja poliittisen tahdonmuodostuksen pökkana”, vallan legitimitietin lähteenä ja liberaalin demokratian tunnusmerkinä. Vai-kuttaisi siltä, ettei hänen teoriassaan huomioida kriittisen julkisuuden

huonontumista tai sen historiallista rakentumista enemmän tai vähemmän dialektisessa suhteessa kaupankäyntiin ja salassapitoon.¹⁴

Cunha kumminkin alleviivaa kriisiaikoina kärjistyvää politiikan rappiota. Hän viittaa selvityksiin, joiden mukaan nykyeurooppalainen korruptio juontuu EU-alueen poliittisista muutoksista, elinkeinoelämän ja finanssisektorin volyymien ja vaikutusvallan kasvusta sekä kulutusyhteiskunnan laajentumisesta. Tyypillisessä tapauksessa maalta tulleet, vallanjanoiset ja rahanhimoiset untuvikkopoliitikot ovat yhdistäneet kapitalistisiin arvoihin omissa paikallisyhteisöissään oppimansa isäntävaltaiset ja sukulaisia tai muita läheisiä suosimaan pyrkivät tavat (klientelismien, nepotismien ja familiarismien) pärjätäkseen mahtikeskuksissa¹⁵.

Tässä Cunha myöntää olevansa samoilla linjoilla kuin historioitsija-poliitikko José Pacheco Pereira tam-mikuisessa sanomalehtiesseessään. Siinä kuvaillaan tyypillistä käytäntöä, jolla portugalilainen poliitikko koulitaan (sosiaalistetaan, initioidaan ja fasilitoidaan) päättäjäksi luomalla ja lujittamalla ”mikrovallan piirejä” sekä leipomalla entistä tiiviimpiä mediasuhteita. Itse koko matkan ääri-vasemmistosta PSD:n toisinajattelijaksi tehnyt Pacheco Pereira puhuu siekai-lematta ”portugalilaisesta mafiaa”, jonka pystyttämiseksi ja ylläpitämi-selle ei näy vastavoimaa ”opposi-tiossa, oikeuslaitoksessa, julkisessa sanassa eikä missään muuallakaan”.¹⁶

Antautumista & antaumusta

Vaan eikö tuokin tuiki kriittinen juttu ilmestynyt suuren päivälehden sivuilla! Kaipa julkisessa keskustelussa joskus muutakin nähdään kuin omien osakkeitten kerryttämistä. Ehkä portugalilaiset intellektuellit osallistuvat yleiseen kiistelyyn ker-

naimmin ja parhaimmin silloin, kun jo perinteenkin velvoittamina vaikeoivat olojen hirvyyttä ja kohtalon karmeutta¹⁷. Tiedonvälityksen tutkijoilla ei silti ole Cunhan mukaan pahemmin pääsyä laajaan ajankoh-taisjulkisuuteen, joka pysyy ammat-tijournalistien ja -poliitikkojen peli-kenttänä: ”Tv:ssä ei tykätä, että sitä tai sen tekijöitä eritellään suorassa lähetyksessä. Suositaan vaikutelmien suoltamista, teoriasta puhdistettua raportointia, menetelmiä kyselemä-töntä otetta.”

EU:n tapa rimpuilla ulos euro-kriisistä köyhiä köyhdyttämällä ei lupaa hyvää Euroopan tulevaisuu-desta¹⁸. Cunha tosin viittaa julkista tilaa perinteisesti kannattelevan keskiluokan kurjistamiseen¹⁹. Hän suree, että hänen opiskelijansa ovat lamaantuneita. Jotkut kyllä mielivät toden teolla perehtyä monimut-kaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin, siinä missä useimmilla on päällim-mäisenä halu muuttaa pois maasta ja saman tien maanosasta, joka men-nettää ihanteensa ja vastuuntuntonsa taantuessaan ”vain yhdeksi Euraasian alueeksi [uma mera região da Euro-Ásia]”.

Ehkä osa oppii opettajansa ko-toisesta aikalaiskritiikistä, osa tämän löytöretkistä. Cunha kertoo havah-tuneensa Brasiliassa 1979–1992 joukkotiedotusvälineiden merki-tykseen. São Paulon yliopistosta tuli hankituksi maisterin ja tohtorin paperit. Cunha julkaisi 90-luvulla kirjoja siirtolaisten sopeutumisesta Portugaliin sekä afrikkalaiskäsit-tyksistä maan mediassa. Sittemmin hän on tullut tunnetuksi eritoten tut-kimuksistaan naisille suunnattujen brasilialaisten ihmissuhdesarjojen (telenovelas) luonteesta ja vastaanot-tohistoriasta. Cunha sanoo latina-laisamerikkalaisen koulutuksensa nä-kyvän siinä, että tutkimusongelmiksi valikoituvat sosiaalisesti painokkaat

viestintäilmiöt. Hän on saippuasar-jojakin setviessään tarkannut, kuinka ”huimasti ne ovat vaikuttaneet por-tugalilaisten käyttäytymiseen ja kat-somuksiin, etenkin naisten vapautu-miseen kuuluvissa kysymyksissä”.

Näitten arkikokemuksen va-kavasti ottavien urakoitten jälkeen Cunha on siirtymässä varsinaisen vonkaleen pyyntiin. Ei voi muuta kuin pitää peukua:

”Nykyinen työni keskittyy Portuga-lin poliittiseen korruptioon ja sitä käsittelevään journalismiin viime vuosien aikana. Kumppaneita on Brasiliassa, Mosambikissa ja Kap Verdessä. Tarkoituksena on tehdä vertailevaa tutkimusta Espanjan kanssa. Hankkeellemme vain ei ole helppoa saada julkista rahoitusta Por-tugalissa.”

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Barbara Reis & Maria José Oliveira, Fundador da Mozart diz que querem isolar a loja para destruir a Ongoing. *Público* 14/i/12.
- 2 *Diário de Notícias* 3/i/12.
- 3 *Expresso* 7/i/12.
- 4 *Correio de Amanhã* 18/iv/07; *Jornal de Notícias* 27/xii/09.
- 5 *Jornal de Negócios* 18/ii/10.
- 6 *Expresso* 10/vi/11.
- 7 *Público* 14/xiii/11, äänessä mm. Trans-parência e Integridade -yhdistyksen nokkamies Luís de Sousa.
- 8 *Diário Económico* 24/vii/07.
- 9 *Público* 17/i/12.
- 10 *Diário de Notícias* 14/i/12.
- 11 Tätä itseymmärrystä vapaamuurarit vaalivat mielellään. Ks. esim. Elias Mansur Neto, *O que você precisa saber sobre maçonaria*. Universo dos Livros, São Paulo 2005, erit. 64.
- 12 Jürgen Habermasin klassikko *Julki-suuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta* (Strukturwandel der Öffentlichkeit, 1962). Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2004, ei ole käännetty portugaliksi.
- 13 *Condição humana e condição urbana*. Afrontamento, Porto 2011, erit. 13–20 & 74–77. Pereira mainitsee Habermasin

viitatessaan ”järkipäraseen kommuni-kointiin” (22), mutta hänen analyysinsa maapallon ihmisten lisääntyvästi ”urbaa-nista osasta” pohjautuu toisenlaisiin perinteisiin ja puntarointeihin. Kreikka-laisen suoramokratian tunnuskuva, *agonan*, tapaan käsite *praça pública* tarkoittaa julkista paikkaa ja kansa-laistoria: portugalinkieliset kaupungit ovat täynnä *praça*-nimellä kutsuttavia aukioita. Käsite ’ei-paikka’ on lainattu ranskalaiselta etnologilta Marc Augéltä, *Non-Lieux. Introduction à une anthro-pologie de la surmodernité*. Seuil, Paris 1992.

- 14 Ranskalaisen sosiologin Dominique Woltonin pääteos *Penser la communica-tion*. Flammarion, Paris 1997, käännet-tiin 2001 portugaliksi. Vaikka Habermasia on haukuttu naiiviksi, epärealistiseksi ja utopistiseksi, hänen teoriaansa (ks. yllä viite 12) tuo suhde ja tuo huonon-tuminen syineen kaikkineen sisältyvät vakuuttavasti.
- 15 Vrt. *Démocratie et corruption en Europe*. Toim. Donatella Della Porta & Yves Meny. Découverte, Paris 1997.
- 16 A construção da Máfia portuguesa (1) & (2). *Público* 14/i/12 & 21/i/12.
- 17 Vrt. esim. filosofi Matias Aires Ramos da Silva de Eçan (1705–1763) laa-jamittaista turhamaisuutta ruotiva moraliteetti *Reflexões sobre a Vaidade dos Homens* (1752) sekä litteratööri Fernando Pessoa (1888–1935) hapan esse portugallilaisten mielenvikaisuudesta (1932) ja hänen kirjailijakaverinsa Raul Lealin (1886–1964) puheenvuoro yleismaailmallisesta mielettömyydestä. Ks. yhteisnide *O caso mental português de Fernando Pessoa seguido de A loucura universal de Raul Leal*. Padrões Culturais, Lisboa 2007.
- 18 *Públicossa* uutisoitiin 9/i/12 kansainväli-sestä vertailututkimuksesta: Portugalissa leikkaukset, joilla sopeudutaan *troikan* – EU:n, EKP:n ja IMF:n – vaatimaan talouskuriin, olivat pahimmin iskeneet kaikkein köyhimpiin.
- 19 Vrt. coimbralaisen sosiologin Elísio Estanquen tuore kirja *Classe Média. Ascensão e Declínio*. FFMS, Lisboa 2012, joka kuuluu *niin & näin* 4/11:ssä esiteltyyn julkaisusarjaan. *Públicon* haas-tattelussa (29/i/12) Estanque myöntää, että *Keskiluokan nousun ja laskun* sijaan voi jo puhua nopeasti proletariaaristuvan keskiluokan kaatumisesta.